

domestic producers. The main directions of realization of the integration aspirations of Ukraine: the Eastern vector of economic international cooperation with the countries of the African continent, with countries in the Pacific, the American vector of foreign economic cooperation, European integration. Set out the prerequisites of their formation, transformation and development. Have that according to the changes in the vectors of international cooperation there is a change in the commodity or the geographical position in the structure of international trade. During the study period 2005-2016. revealed a stable increase in the share of international trade in agricultural products and foodstuffs in the commodity structure of Ukraine's exports, which provided more than 40 percent of foreign exchange earnings in 2016 during the period of the research foreign trade balance of agricultural products and foodstuffs was positive, however, its exports after the closure of the Russian market has tightened raw materials. The main products-the leaders in export growth in 2016. are: live pigs (41.9%), palm oil 4.5 times, sunflower seeds – 4.1% and sugar by 4.1 times, and some fruit. It was revealed that the government foreign trade policy in recent years aimed at the development of new global markets products and food. In 2016 the priority directions of realization of agricultural products and food to Ukraine were the countries of Asia (47.5% of exports) and the European Union (27.5% of exports). Accordingly, the increase in the number of partners of Ukraine in international trade: 174 country's exports and 161 – imported. Ukraine has reduced its presence in the markets of agricultural products in the CIS countries, but is increasing – in the markets of Asia and the European Union. With 1.01.2016 G. fully earned deep and comprehensive free trade area between Ukraine and the EU, but this trade is limited by quotas, requires additional costs for certification and improving product quality, however, promises benefits in the medium and long term.

Key words: international economic relations, foreign economic activity, foreign trade balance, exports of agricultural products, and the commodity structure of exports, geographic structure of exports.

Дата надходження до редакції: 28.03.2017
Рецензент: д.е.н., професор Соколов М.О.

УДК: 330.34.01:658.1

НЕРІВНІСТЬ ДОХОДІВ У КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ЗРОСТАННЯМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Г. Я. Глуха, д.е.н., доцент, ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

Стаття присвячена апостеріорному обґрунтуванню впливу диференціації доходів населення на економічне зростання на основі статистичних даних для 184 країн світу. Досліджено показники нерівності доходів та економічної динаміки України. Визначено основні напрями, на які повинна бути спрямована державна політика у сфері розподілу доходів для сприяння економічному зростанню національної економіки.

Ключові слова: управління економічним зростанням національної економіки, формування доходів населення, диференціація доходів, нерівність доходів.

Постановка проблеми. Важливим методологічною передумовою прийняття рішень на рівні державного управління є теза про те, що умовою стабільного розвитку економіки будь-якої країни є збалансування усіх параметрів її життя-забезпечення. При цьому наявність ефективних механізмів державного регулювання може бути тим двигуном, який рухає національну економіку у напрямку економічного зростання та сталого розвитку.

Механізми державного регулювання повинні бути налаштовані на сприйняття сигналів від економічної системи, які вказують як на існування певних проблем, так й на напрями та резерви її вирішення. Якщо держава ставить за мету економічне зростання, то необхідно проаналізувати усі фактори, що потенційно його забезпечують. Одним з впливовіших факторів економічного зростання є розподіл доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування доходів, їх розподіл та роль в економічному зростанні активно розгляда-

ється у наукових працях українських та закордонних вчених, зокрема таких як: І. Білоус [1], З. Варналій [2], І. Вербицький [3], Т. Кваша [4], А. Крисоватий [5], М. Мазнева [6], А. Оксененко [7], В. Попов [8], О. Сергієнко [9], А. Соколовська [10], К. Швабій [11].

Проте, зважаючи на важливість та актуальність цієї теми у контексті забезпечення сталого розвитку та зростання, подальшого поглибленого дослідження потребує питання взаємозалежності показників диференціації доходів та економічних показників національної економіки. Крім того, для подальшого моделювання управлінських рішень на рівні держави потребує аналізу поточної ситуація з розподілу доходів в Україні.

Саме необхідність вирішення перелічених проблем зумовила постановку основної мети нашого дослідження.

Метою даної статті є обґрунтування характеру впливу диференціації доходів населення на економічне зростання, аналіз поточної ситуації з розподілом доходів в Україні, а також формуван-

ня рекомендацій щодо управління економічним зростанням національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Моделювання механізмів управління економічним зростанням національної економіки через вплив на диференціацію доходів у контексті досягнення економічного зростання національної економіки повинно враховувати вплив як мікроекономічних процесів, персональних доходів та проблеми індивідуального вибору, так й перехід до агрегованих макроекономічних показників.

У цілому диференціація доходів населення в умовах ринкових відносин, – це закономірне явище. Проблемі взаємозв'язку економічного розвитку і рівня диференціації доходів у суспільстві присвячено чимало публікацій теоретичної й емпіричної спрямованості. Аналізу розподілу доходів значну увагу приділяли представники посткейнсіанства Н. Калдор, Дж. Стигліц, Дж. Робінсон, Л. Пазінетті, розглядаючи питання про ендогенізацію норми заощаджень через погодження пропорцій розподілу з пропорціями відтворення. Ідея теорій ендогенного зростання основана на тезі про те, що можна вважати динаміку зміни суспільного продукту функцією від розподілу національного доходу, що у свою чергу залежить від нагромадження капіталу. Швидкість нагромадження капіталу впливає на норму прибутку та визначає частку прибутку у національному доході.

Тобто, з одного боку, економічний розвиток та зростання впливають на диференціацію доходів через розподіл ресурсів між секторами економіки, заробітну плату, ціни на товари та послуги, рівень зайнятості й ін. З іншого боку, економісти визнають зворотний вплив диференціації доходів на економічне зростання, оскільки він визначає продуктивність праці, обумовлює масштаби бідності, позначається на соціальній стабільності в країні та ін.

Посилення нерівності в розподілі доходів змушує вивчати її причини й обумовлює необхідність визначення напрямів регулятивного впливу держави для того, щоб соціально-економічна диференціація населення не перешкоджала економічному зростанню та розвитку [12]. Розуміння взаємозв'язку між впливом нерівності доходів на економіку, особливо на темпи економічного зростання, має важливе значення. Чітке розуміння цієї залежності дає можливість у рамках економічної політики розробити ефективні заходи щодо стимулювання економічного зростання.

Проте існують кардинально протилежні погляди на проблему, пов'язану з тим, наскільки позитивне чи негативне значення має нерівність доходів для економічного розвитку та зростання.

Одна точка зору базується на твердженні, що нерівне майнове становище суб'єктів національної економіки є потужним стимулом соціально-економічного прогресу. Такої думки дотриму-

валися класики економічної науки А. Сміт, М. Фрідмен. Фундатор соціології як науки П. Сорокін, сформулював три основні гіпотези щодо динаміки й рівня економічної стратифікації (диференціації) як результату нерівності розподілу доходів у суспільстві [11].

Традиційна економічна теорія стверджує, що існує ймовірність того, що нерівність у доходах може сприяти економічному зростанню внаслідок наступних причин: по-перше, заможні витрачають та споживають меншу частку свого доходу, що приводить до більшого заощадження і сприяє економічному зростанню, по-друге, відсутність ефективних ринків капіталу в країнах, що розвиваються, робить доступним інвестування переважно для заможних.

Деякі автори стверджують, що нерівність доходів є перешкодою для ефективного функціонування ринкової економіки й може призвести до серйозних соціальних наслідків. Існують, зокрема, думки, що вищим темпам економічного зростання сприяє не висока диференціація доходів, а навпаки – якомога найбільш рівномірний розподіл і доходів, і власності [8, с. 39].

Найчастіше науковці наполягають на тому, що більш висока диференціація доходів притаманна менш розвинутим країнам, є ознакою низького розвитку економіки. Але, при цьому країни, що розвиваються, з високою нерівністю доходів зростають більшими темпами, ніж країни, що розвиваються, з більш справедливим розподілом доходів. Тобто, нерівність доходів сприяє економічному зростанню та розвитку.

Пояснити таку суперечливу на перший погляд тенденцію спробував С. Кузнець у роботі «Економічне зростання та економічна нерівність» Він висунув гіпотезу, відповідно до якої на ранніх стадіях зростання нерівність у розподілі доходів підвищується, потім стабілізується, а при досягненні економікою певного стану починає скорочуватися. Графічно ця залежність відображається як перевернена U-подібна крива [12].

Багатьма вченими було проведено чимало досліджень, побудовано різні економетричні моделі для з'ясування характеру зв'язку між нерівністю доходів та економічним зростанням. Проте вони не дають безперечних доказів, для підтвердження гіпотези, ані для її заперечення. Більшість емпіричних даних свідчать про значний негативний взаємозв'язок між нерівністю доходів і зростанням ВВП. Так, Р. Барро показує, що більш висока нерівність, імовірно, буде перешкодою для зростання в бідних країнах і стимулювати економічне зростання у багатих країнах. Разом з емпіричним аналізом, він також подає теоретичний аналіз макроекономічних механізмів, за допомогою яких нерівність доходів пов'язана з економічним зростанням. На його думку, недосконалість кредитного ринку, соціально-політичне напруження й заощадження є взаємозалежними від

розподілу доходів та економічного зростання [13].

Для того, щоб провести аналіз такої залежності між розподілом доходів та економічним зростанням, необхідно визначитися з тим, що є критерієм нерівності доходів. Існують різні підходи до оцінки нерівності доходів на макроекономічному рівні. Один з показників, що використовуються у міжнародних зіставленнях, – це показник національного доходу на душу населення у постійних цінах.

За результатами аналізу даних щодо цього показника в Україні з 2002 до 2015 рр. можна констатувати, що національний дохід на душу населення у постійних цінах в Україні поступово збільшувався до 3281,63 дол. США у 2008 р., у період кризи спостерігається різке падіння з подальшою тенденцією до збільшення до 2013 р. й падінням у 2014 та 2015 рр. до 2786,93 дол. США, що пояснюється політичною ситуацією та економічною кризою у країні (Рис. 1.).

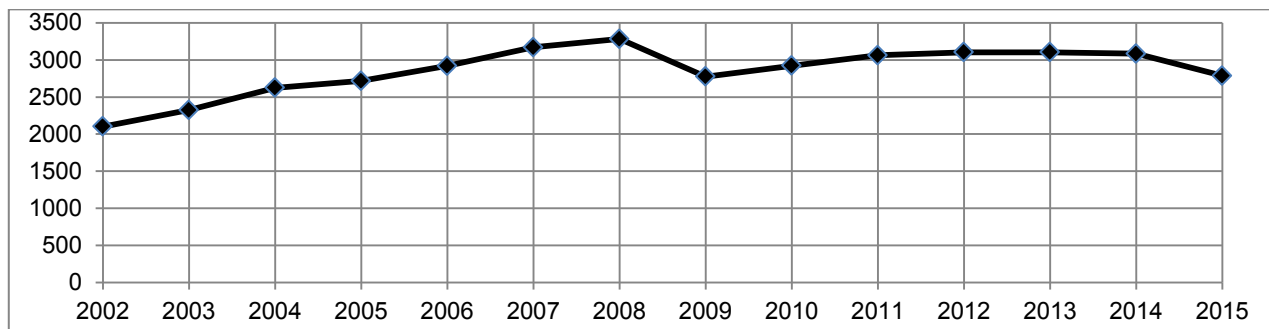

Рис. 1. Національний дохід на душу населення у постійних цінах 2010 р. в Україні за 2002-2015 рр., дол. США (за даними Світового банку [16]).

Інша група показників, які використовуються при оцінці нерівності доходів дозволяє вимірювати розрив між групами населення, що мають найвищий рівень доходів. Такі характеристики дозволяють відповісти на питання, у скільки разів доходи одних груп населення перевищують доходи інших. До таких характеристик часто відносять децильні, кuartильні й інші коефіцієнти, які мають на увазі розбивку розглянутої сукупності на відповідне число рівних частин та обчислення співвідношень між доходами двох крайніх груп

[14].

Динаміка часток доходів 20% з найвищими та 20% з найнижчими доходами в Україні за 2002-2014 рр. подана на рис. 2. За розрахунками автора на основі даних Світового банку в Україні співвідношення загальних доходів 20% найбільш та 20% найменш забезпеченого населення у 2002 р. становило 4,22, а у 2006 р. – 4,42 (найбільше значення за 2002 – 2014 рр.), у 2014 р. – 3,32 (найменше значення за 2002 – 2014 рр.).

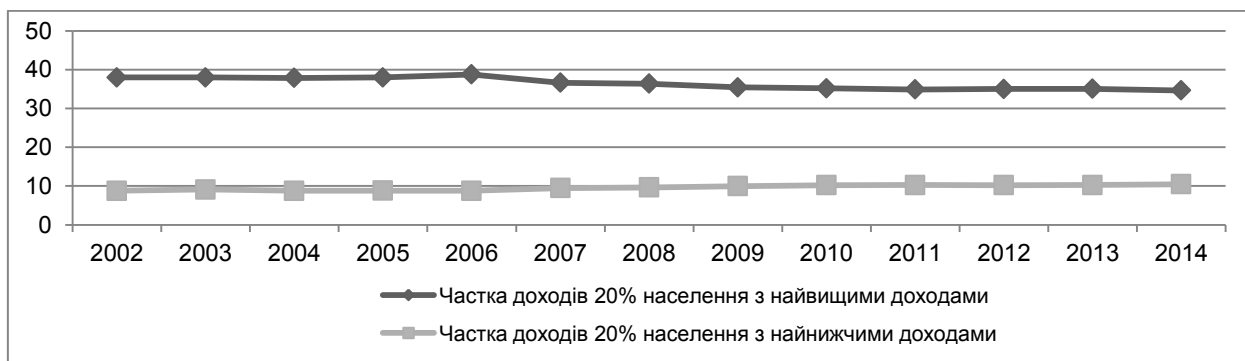

Рис. 2. Частки доходів 20% з найвищими та 20% з найнижчими доходами в Україні за 2002-2014 рр. (за даними Світового банку [16])

У міжнародній статистиці для характеристики рівня диференціації доходів також використовується індекс Джині. Індекс Джині – це процентне подання коефіцієнта Джині, який можна визначити як макроекономічний показник, що характеризує диференціацію грошових доходів населення у вигляді ступеня відхилення фактичного розподілу доходів від абсолютного рівного їхнього розподілу між жителями країни. У випадку повної рівності коефіцієнт буде дорівнює 0, у випадку повної нерівності він буде дорівнює 1.

На рис. 3 наведені дані щодо зміни індексу Джині в Україні за період 2002-2014 рр., який характеризує рівень диференціації доходів населення. На рис. 4. наведено ВВП на душу населення в Україні за період 2002-2014 рр. Аналіз зіставлення цих даних та частки доходів 20% з найвищими та 20% з найнижчими доходами (рис. 2.) дає підстави говорити про те, що в українській економіці спостерігається певна залежність між поглибленням нерівності у доходах та збільшенням ВВП на душу населення. Проте, спостеріга-

ється часовий лаг між збільшенням або зменшенням індексу Джині та відповідною зміною

подушових доходів, приблизно у два роки.

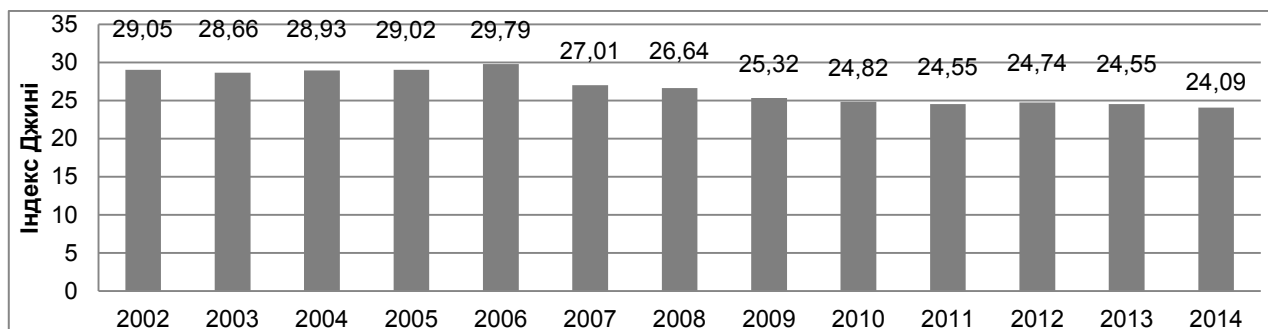

Рис.3. Значення індексу Джині в Україні за період 2002-2014 рр. (за даними Світового банку [16])

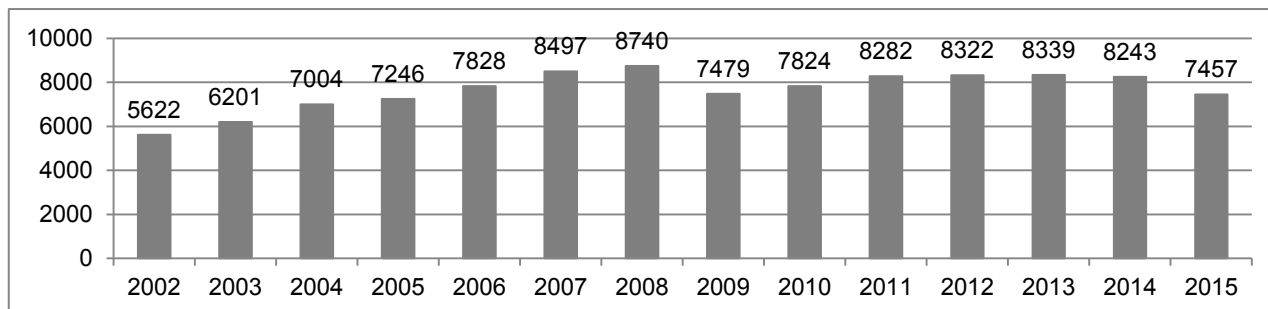

Рис.4. Значення ВВП на душу населення в Україні за період 2002-2015 рр., дол. США (за даними Світового банку [16])

Таким чином, покращання офіційних показників диференціації доходів в Україні, зменшення індексу Джині до 24, 09% у 2014 р., не дає підстави вважати це позитивною тенденцією. Оскільки, по-перше, це є передвісником зниження ВВП на душу населення. По-друге, аналіз даних Світового банку дає підстави говорити про порівняно низький рівень індексу Джині в Україні порівняно з іншими країнами. На наш погляд це пов'язано з значним тіньовим сектором та реальним заниженням доходів населення з частки з високими доходами для мінімізації податкового навантаження. Аналогічно низькі показники індексу Джині ми спостерігаємо у країнах зі значним обсягом тіньового сектору, наприклад, у Казахстані, Білорусі, Румунії цей показник близько 26-27%. По-третє, реальний рівень доходів в Україні є низьким порівняно з іншими країнами Європи. Крім того, останні роки рівень життя більшості населення знизився внаслідок економічної та політичної кризи, що призвело до падіння реальних доходів. Таке падіння відчуває сьогодні практично кожен мешканець України. Воно також підтверджується й статистичними даними, наприклад, Державна служба статистики України фіксує зниження реальної заробітної плати у 2014 р. на 6,5% та у 2015 р. на 20,2% [17, с. 73].

Для уточнення характеру взаємозв'язку між

диференціацією доходів та показниками економічної динаміки ми провели розрахунки за даними Світового банку, які діють повести порівняння практично для усіх країн світу (184 країни) за період 2000-2015 рр. Було виділено 5 груп країн за рівнем ВВП на душу населення за ПКС за 2015 р. Границі інтервалів груп (ст. 2 у табл. 1) були визначені виходячи з середніх значень для кожної групи за даними Світового банку. Для визначення реальних доходів населення ми розраховували середнє співвідношення заробітної плати до ВВП за 2000-2014 рр. для груп країн, які розглядали, а також для України окремо (ст. 4 у табл. 1). Результати дають підстави констатувати, що цей показник в Україні (4,76) менший від середнього практично за усіма групами країн.

Така відносно низька частка заробітної плати у ВВП в Україні свідчить про низький рівень первинного доходу населення, що, є причиною низької купівельної спроможності, значної частки споживання від доходів, низької частки доходів, що розподіляються на заощадження, й, у свою чергу, негативно позначається на інвестиціях та економічному зростанні. Тому, як справедливо зауважила М. Мазнева, для того, щоб розірвати таке порочне коло необхідно, у першу чергу, підняти частку заробітної плати у ВВП [15].

Таблиця 1

Показники диференціації доходів та економічного зростання для груп країн за показником ВВП на душу населення за ПКС у 2015 р. (розраховано автором за даними Світового банку [16])

Група країн	ВВП на душу населення за ПКС за 2015 р., дол. США	Кількість країн у групі	Середнє ВВП на душу населення 2000-2015 рр. по групі	Середні темпи зростання ВВП за 2000-2015 рр.	Середнє співвідношення заробітної плати до ВВП за 2000-2014 рр.	Середнє значення індексу Джині за 2000-2014 рр.*
1	2	3	4	5	6	7
Високий дохід	28829,0 – 132937,7	39	47181,37	3,31	6,06 (31 країна)	31,59
Рівень доходів вище середнього	12637,7– 28829,0	47	16480,05	4,16	6,30 (29 країн)	39,87
Середній рівень доходу	8151,8 – 12637,7	21	8605,23	4,09	7,68 (15 країн)	43,03
Рівень доходів нижче середнього	3792,87 – 8151,8	29	6080,31	4,88	6,20 (19 країн)	41,97
Низький рівень доходів	581,13 – 3792,87	48	2402,06	4,05	6,71 (27 країн)	41,76
Україна	7456,93		7323,50	2,54	4,76	26,71

* дані за 2015 р. для більшості країн відсутні.

Під час дослідження ми отримали, на наш погляд, підтвердження гіпотези С. Кузнеця. Дійсно більш висока нерівність характерна для країн з середнім рівнем доходу, у яких середні темпи зростання реального ВВП відносно високі. При аналізі групи з високими доходами ми бачимо, що темпи зростання ВВП знижуються на фоні суттєвого зниження середнього рівня індексу Джині.

Що стосується інформації для прийняття управлінських рішень, то можна, в цілому, відзначити наступне:

– національний дохід на душу населення у постійних цінах в Україні починаючи з 2002 р., поступово збільшувався до 2008 р., у період кризи спостерігається різке падіння з поступовою тенденцією до збільшення до 2014 р., та подальше зниження у 2015 р.;

– індекс Джині в Україні у період 2006-2014 рр. зменшується, що свідчить про зменшення диференціації у доходах населення;

– рівень бідності за національною оцінкою за останні роки суттєво підвищився, наприклад, частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму у 2008 р. складала 2,9%, у 2010 р. – 8,8%, у 2014 р. – 8,6%, у 2015 р. – 6,4% [17, с.91];

– середня частка заробітної плати у загальних доходах населення протягом 2000–2014 рр. була на рівні 44,0–40,0%, що практично на 20% менше ніж у розвинутих країнах. Відповідно до даних Державної служби статистики України питома вага оплати праці найманих працівників у доходах населення України 2000–2014 рр. зменшується: у 2000 р. – 43,3, у 2005 р. – 42,8, у 2010 р. – 40,8, у 2011 р. – 41,7, у 2012 р. – 41,8, у 2013 р. – 40,7, у 2014 р. – 40,5 [17, с.80]. Для по-

рівняння частка заробітної плати в структурі доходів населення інших країн світу складає: в Японії – 69%, у Великобританії – 65%, у Німеччині – 64%, у США – 53%, в Італії – 52%, [18, с.101].

За результати аналізу ситуації з розподілом доходів в Україні, вважаємо за необхідне визначити такі напрями щодо формування державної політики сприяння економічному зростанню: розробити комплексні заходи щодо подолання тіньових форм оплати праці, що у короткостроковій перспективі поглибить офіційний рівень нерівності, але у довгостроковій перспективі позитивно відіб'ється на економічних показниках національної економіки за рахунок підвищення податкових надходжень до бюджету; забезпечити зростання первинних доходів населення порівняно з вторинними шляхом підвищення питомої ваги оплати праці в структурі витрат до 17 % (середнє значення з 2005 р. складає 12%) та відповідно у ВВП до 6%.

Висновки. Таким чином, аналіз світових тенденцій взаємозв'язку між диференціацією доходів та показниками економічної динаміки дозволив отримати підтвердження гіпотези С.Кузнеця, відповідно до якої на ранніх стадіях зростання нерівність у розподілі доходів підвищується, потім стабілізується, а при досягненні економікою певного стану починає скорочуватися. Дослідження показників нерівності доходів та економічної динаміки України дало підстави зробити висновки про наявність залежності між динамікою показників диференціації та величиною ВВП на душу населення, а також існування часового лагу у два роки між зменшенням або збільшенням індексу Джині та відповідною зміною ВВП на душу населення. Такі висновки дають підставу для прийняття рішень стосовно управління економічним зростанням національної економіки.

Список використаної літератури:

1. Білоус І.І. Заробітна плата – один з інструментів фінансового забезпечення подолання бідності / І.І. Білоус // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2024>

2. Варналій З.С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації [Монографія] / за ред. З.С. Варналія // [Електронний ресурс]. – 2006. – Режим доступу: [http:// old.niss.gov.ua/ book/ tyn_ekon/ index.htm](http://old.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/index.htm).
3. Вербицький І. Методичні основи розроблення системи показників стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіонів / І. Вербицький // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 1. – С. 139–143.
4. Кваша Т.К. Фінансові інструменти стійкого і збалансованого розвитку регіонів / Т. К. Кваша // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – 2010. – № 11. – С. 197–204.
5. Крисоватий А.І. Податкові трансформації та економічне зростання / А.І. Крисоватий, Т.В. Кошук // Фінанси України. – 2008. – № 9. – С. 10–24.
6. Мазнева М.В. Формування і розподіл доходів як чинник підвищення рівня життя населення / М.В. Мазнева // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6 (120). – С. 164–169.
7. Оксененко А.А. Аналіз світового досвіду реалізації податкової політики та визначення впливу податків на соціально-економічний розвиток країни / А.А. Оксененко // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – 2012. – № 2. – С. 11–17.
8. Попов В.Ю. Структурні зрушення галузевих пропорцій випуску продукції та доходів в Україні / В.Ю. Попов // Статистика України. – 2007. – № 2. – С. 38–43.
9. Сергієнко О.М. Еволюція економічної думки щодо процесу формування доходів суспільства / О.М. Сергієнко // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – 2012. – № 5. – С. 11–15.
10. Соколовська А.М. Податкова політика України у контексті її впливу на розвиток економіки / А.М. Соколовська // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 65–81.
11. Швабій К.І. Довгострокова тенденція розподілу доходів населення в Україні / К.І. Швабій // Фінанси України. – 2010. – № 1. – С. 77–86.
12. Гвелесиани А. Влияние социально-экономического развития на уровень дифференциации доходов населения Украины / А. Гвелесиани, И. Литвин // Экономика Украины. – 2010. – № 1. – С. 82–84.
13. Barro R. Inequality and Growth in a Panel of Countries / R. Barro // Journal of Economic Growth. – 2000. – №1 (5). – Р. 5–32.
14. Вакарчук С.Б. Статистические аспекты анализа дифференциации доходов населения Украины / С.Б. Вакарчук, В.М. Косарев // Європейський вектор економічного розвитку. – 2011. – № 2 (11). – С. 35–46.
15. Мазнева М.В. Формування і розподіл доходів як чинник підвищення рівня життя населення / М.В. Мазнева // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6 (120). – С. 164–169.
16. The World Bank. World Development indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// data.worldbank.org/ data-catalog/ world-development-indicators](http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators).
17. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. І.М. Жук. – К.: ДК «Інформаційно-аналітичне агентство», 2016. – 576 с.
18. Благун І.С. Просторово-структурний аналіз доходів населення / І.С. Благун, Л.І. Дмитришин // Регіональна економіка. – 2013. – № 1. – С. 99–106.

Глухая А.Я. Неравенство доходов в контексте управления экономическим ростом национальной экономики

Статья посвящена апостериорному обоснованию влияния дифференциации доходов населения на экономический рост на основе статистических данных для 184 стран мира. Исследованы показатели неравенства доходов и экономической динамики Украины. Определены основные направления, на которые должна быть направлена государственная политика в сфере распределения доходов для содействия экономическому росту национальной экономики.

Ключевые слова: управление экономическим ростом национальной экономики, формирование доходов населения, дифференциация доходов, неравенство доходов.

G. Glukha Income Inequality In The Context Of Economic Growth Management Of The National Economy

The article covers posteriori substantiation of the influence of income differentiation on economic growth based on statistical data collected for 184 countries. Indicators of income inequality and economic dynamics of Ukraine have been analyzed. The basic directions which should be applied for the state policy on income distribution to enhance growth of the national economy have been defined.

Keywords: management of economic growth of the national economy, formation of income, income differentiation, inequality of income.

Дата надходження до редакції: 10.03.2017

Рецензент: д.е.н., доцент Данько Ю.І.